

О.П. КОСЕНКО

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОГО
МАРКЕТИНГУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ**

Дана стаття покликана відповісти на питання шляхів використання відомих концептуальних маркетингових заходів щодо усунення бар'єрів різного роду в соціальній інтеграції осіб з особливими потребами. Стаття містить інформацію про поняття інклюзії та теорії, які її пояснюють в хронологічному порядку. Звідси видно. Як поняття інклюзії перейшло від виключно медичного висновку про пацієнта і турботу про нього з позиції медицини та лікування, через соціальні та психологічні теорії та практики до педагогічних. Освітніх, управлінських та, в кінцевому результаті, менеджерських та маркетингових теорій розвитку. Далі в статті наголошено на проблемах соціальної ізоляції людей з особливими потребами. І в цю групу людей, за західними теоріями, включені не лише особи з інвалідністю, а й особи, які потерпають від різних штучних бар'єрів щодо раси, статі, соціального походження, місця народження (місто, село), тимчасових життєвих труднощів, маргінальних груп тощо. Щоб врегулювати процеси соціальної інтеграції вказаних осіб, розглянуто європейське законодавство, яке спочатку декларативно, а згодом відносно кожної країни Європейського Союзу, сформувало критерії та концепції формування соціального інклюзивного простору. Це сталося ще в другій половині XX століття, але практично стало можливим втілитись у перших десятиліттях XXI століття. В роботі також окреслено принципи маркетингових підходів до формування бази соціального інклюзивного суспільства, вказано напрями використання відомих маркетингових заходів, які доцільно застосовувати в різних комбінаціях щодо формування соціального інклюзивного простору. Дослідження побудоване з використанням як загальних, так і спеціальних методів. До загальних відносять опис і аналіз проблеми, її порівняння за часовими рамками та концептуальними підходами. Спеціальні методи, в які входять наочне відображення напрямків, їх структуризація та соціальне прогнозування, використані для розкриття теми дослідження. Поряд з ними також використані методи припущення, аналізу фактів.

Ключові слова: інклюзивне середовище; люди з особливими потребами; людський потенціал; соціальний маркетинг; права людей з інвалідністю; соціальна інтеграція; соціальна ізоляція; соціальна інклюзія

OLEKSANDRA KOSENKO

**CONCEPTUAL DIRECTIONS OF SOCIALLY ORIENTED MARKETING OF THE HUMAN
POTENTIAL OF PEOPLE WITH DISABILITIES**

This article is designed to answer the question of ways to use known conceptual marketing measures to eliminate barriers of various kinds in the social integration of persons with special needs. The article contains information about the concept of inclusion and the theories that explain it in chronological order. It can be seen from here. How the concept of inclusion has moved from exclusively medical conclusions about the patient and care for him from the position of medicine and treatment, through social and psychological theories and practices to pedagogical ones. Educational, managerial and, ultimately, managerial and marketing theories of development. Further, the article emphasizes the problems of social isolation of people with special needs. And this group of people, according to Western theories, includes not only persons with disabilities, but also persons who suffer from various artificial barriers regarding race, gender, social origin, place of birth (city, village), temporary life difficulties, marginal groups, etc. In order to regulate the processes of social integration of the specified persons, the European legislation was considered, which first declaratively, and later relative to each country of the European Union, formed the criteria and concepts of the formation of a socially inclusive space. This happened in the second half of the 20th century, but it became practically possible to implement it in the first decades of the 21st century. The work also outlines the principles of marketing approaches to the formation of the basis of a socially inclusive society, indicates the directions of using known marketing measures that should be used in various combinations for the formation of a socially inclusive space. The study was built using both general and special methods. Description and analysis of the problem, its comparison according to time frames and conceptual approaches belong to the general ones. Special methods, which include visual display of directions, their structuring and social forecasting, were used to reveal the research topic. Along with them, the methods of assumption and analysis of facts are also used.

Keywords: inclusive environment; people with special needs; human potential; social marketing; rights of people with disabilities; social integration; social isolation; social inclusion

Вступ. Ми живемо в суспільстві, де певні бар'єри, пов'язані з інвалідністю, а також раса, релігія, стать, соціальний статус, вік і сексуальна орієнтація, можуть вплинути на можливості, дохід, громадянські права та здоров'я людини. Тому для зміни цієї ситуації велике значення має формування нового громадянського менталітету, який сприяє побудові рівності усіх членів громади. У цьому відношенні зараз існує нагальна потреба в розвитку взаємодії між різними спільнотами, громадами, групами населення з певною метою протидії нетерпимості, невігластву, страху, упередженню та дискримінації людей, які мають особливі потреби. Згуртованість спільнот, груп людей і всього суспільства залежить від створення середовища, в якому відмінності між людьми помічаються та цінуються. Повага до індивідуальних особливостей є важливим елементом побудови ефективного демократичного суспільства.

Аналіз стану питання. Побудова суспільства, яке буде терпиме до людей з особливими потребами, вимагає від зацікавлених в цьому організацій та окремих осіб, певної соціальної діяльності. вона має бути направлена як на вивчення проблем людей з інвалідністю різного ступеня та рівня, так і на їх інтеграцію в суспільні потреби, які вони можуть закрити своїми вміннями та здібностями.

Робота в цьому напрямку за кордоном ведеться з 80-х років XX століття, а концепції та теоретичні розробки почалися ще задовго, із закінченням II світової війни і потребою адаптувати людей з набутою інвалідністю до реалій життя з обмеженими можливостями їх реалізації. Але і до сьогодні ні зарубіжне розвинуте суспільство, ні, тим більше українське, не розробило у суспільній свідомості ментального усвідомлення рівності і таких людей в правах, свободах, праві працювати, максимально

реалізовуватись відповідно до своїх можливостей нарівні з людьми без особливих потреб.

Кочування теоретичних розробок з чистої медицини в сферу психології, соціології, управління громадами, далі – в освітянський простір відбувалося до початку XXI століття. В XXI столітті виникає подальша розробка теорій в сфері менеджменту, маркетингу, економічної ефективності та побудови інклюзивного соціуму, де ті, хто потребують підтримки, отримують її без лишніх потреб доказувати як свою потребу, так і свою значущість у суспільстві.

Мета статті. Стаття має на меті розкрити напрямки соціально-орієнтованого маркетингу розвитку людського потенціалу людей з інвалідністю в рамках подолання соціальної ізоляції та штучних бар'єрів цих людей.

Методи дослідження. Дослідження побудоване з використанням як загальних, так і спеціальних методів. До загальних відносять опис і аналіз проблеми, її співставлення за часовими рамками та концептуальними підходами. Спеціальні методи, в які входять наочне відображення напрямків, їх структуризація та соціальне прогнозування, використані для розкриття теми дослідження. Поряд з ними також використані методи припущення, аналізу фактів.

Результати дослідження. Інклюзія (з англ. - «прив'язаність до будь-кого або чого-небудь») – новий термін, який увійшов у національний лексикон наприкінці XX століття. У 1945 році ООН прийняла Загальну декларацію прав людини [1], яка проголосила, що права людини не залежать від статі, кольору шкіри, національності, релігії тощо. Усі незалежні країни, в тому числі й Україна, закріпили ці права у своїх конституціях. Так, ст. 23 Конституції України зазначає: «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» [4]; ст. 24: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом» [4]; ст. 28: «Кожен має право на повагу до його гідності» [4].

Конвенція ООН про права людей з інвалідністю та Факультативний протокол до неї, прийняті в грудні 2006 року [6, с. 14], змінили світову парадигму ставлення та підходів до людей з інвалідністю. Зокрема, ставлення до цієї соціальної групи людей як до пацієнтів, які потребують лише догляду та не можуть брати участь в активному соціальному житті, змінилося на ставлення до них як до повноправних членів суспільства, які мають рівні права з іншими громадянами країни. Проте, багато країн досі не враховують ці зміни при формуванні державної соціальної політики щодо людей з інвалідністю. В таких країнах існує поняття і реалії соціальної ізоляції.

Поняття соціальної ізоляції (тобто соціального виключення, відторгнення) було розроблено в розвинутих європейських країнах як метод дослідження та опису становища окремих груп населення. Її появу спричинили політичні, економічні та соціологічні теорії останніх років. Поняття

«соціальна ізоляція» введено в суспільний і науковий обіг французькими політиками і соціологами. У 1980-1990-х роках воно досить швидко поширилося в більшості європейських країн.

Соціальна ізоляція – це поняття, яке зараз використовується в багатьох країнах для опису сучасних форм соціальних бар'єрів. Доктор Лінн Тодман, директор Інституту соціальної ізоляції Адлерської школи професійної психології, вважає, що соціальна ізоляція стосується процесів, у результаті яких окремі люди та цілі людські спільноти систематично відчують обмеження своїх прав, можливостей і ресурсів (наприклад, житло, працевлаштування, охорона здоров'я, участь у громадському житті, участь у демократії тощо), які зазвичай доступні іншим членам суспільства. Іншими словами, це результат численних втрат, які не дозволяють окремим особам або групам осіб (людям похилого віку, інвалідам, шукачам політичного притулку та іншим) повноцінно брати участь в економічному, соціальному та політичному житті суспільства [9, с. 26].

Існують і інші тлумачення цього терміну, узагальнене поняття якого звучить так: соціальна ізоляція – це багатогранний процес прогресуючого соціального розриву, який виключає певні групи та окремих осіб із соціальних відносин та інститутів і заважає їм взяти повну відповідальність за участь у діяльності суспільства, в якому вони проживають, що визначається правовими та нормативними нормами.

Соціальна ізоляція людей з інвалідністю – це відсутність умов для реалізації їхніх прав на освіту, працевлаштування, індивідуальну мобільність, охорону здоров'я, участь у політичному та громадському житті, доступ до ресурсів і послуг. Наприклад, за певних обставин причиною їх соціальної ізоляції може бути відсутність громадського транспорту, через що неможливо дістатися до роботи, місця навчання, центру зайнятості, медичного чи розважального закладу.

Кожен, хто виділяється в суспільстві, може піддатися відвертій або майже непомітній формі соціальної ізоляції. Це явище може торкнутися будь-кого: суспільство, досягаючи нових технологічних та економічних висот, підіймає одних людей на вершину, залишаючи позаду інших. Люди, які належать до найменш привілейованих і вразливих груп або соціальних меншин, мають більший ризик потрапити в соціальну ізоляцію [7, с. 36-37].

Соціальна ізоляція можлива з багатьох причин, найпоширенішими з яких є бідність, расизм, мовний бар'єр, відсутність активності та впевненості в собі, і, найчастіше, інвалідність. У соціально ізольованих спільнотах погані соціальні взаємодії обмежують поширення інформації про роботу, політичну діяльність та громадські заходи.

У деяких країнах законодавчо закріплено поняття соціальної ізоляції. Наприклад, Закон Італії № 328 (від 11.08.2000 р.) визначає «*esclusione sociale*» як бідність у поєднанні з соціальною ізоляцією та зобов'язує Державну комісію з розслідування (*Commissione di indagine sull'Esclusione Sociale, CIES*) щорічно

звітувати перед Уряд змінює становище осіб, які перебувають у соціальній ізоляції [8, с. 85].

У Віденській декларації та Програмі дій, прийнятих 25 червня 1993 р. на Всесвітній конференції з прав людини, зазначено: «крайня бідність і соціальна ізоляція посягають на людську гідність»; існує нагальна потреба вжити заходів для кращого розуміння причин крайньої бідності та їх ліквідації – з метою захисту прав найбідніших верств населення та тих, хто перебуває у соціальній ізоляції».

Європейський Союз визнає соціальне відчуження як процес, за допомогою якого групи людей або окремі особи «виштовхуються» на узбіччя суспільства, не маючи можливості повною мірою брати участь у суспільному житті через бідність, відсутність базових знань і можливостей або внаслідок дискримінації. Це віддаляє їх від можливостей працевлаштування, доходів, навчання, а також від соціальних установ і заходів. Соціально ізольовані люди мають обмежений доступ до влади та участь у прийнятті рішень, які впливають на їхнє життя, а тому не мають повноважень і можливості брати участь у розробці та обговоренні таких рішень.

Проблема соціальної ізоляції, зазвичай, пов'язана з проблемою рівних можливостей, оскільки деякі люди відчувають наслідки ізоляції більше, ніж інші. В останні роки в державних університетах Грузії і у Сан-Дієго було проведено дослідження щодо можливого зв'язку між соціальною ізоляцією та роботою мозку. Його опубліковані висновки показали, що ізоляція може спричинити дисфункцію мозку та зниження його можливостей. Такі висновки підтверджують раніше висловлені соціологами думки. Ізоляція може вплинути на вживання психоактивних речовин і злочинність. Дослідження, проведене у Великобританії, показало, що соціально ізольовані люди скоюють непропорційно велику кількість злочинів. Соціальна ізоляція значною мірою позбавляє людину почуття «приналежності», сприйняття та визнання. Соціально ізольовані люди більш вразливі з економічної та соціальної точки зору; тому вони мають обмежений життєвий досвід.

Одним із найяскравіших прикладів соціальної ізоляції людей з інвалідністю в Україні є недосконала державна політика щодо забезпечення прав та заохочення ЗМІ до тиражування інформації саме для людей з вадами слуху [8, с. 35].

Інваліди залишаються виключеними з багатьох сфер суспільного життя. Перш за все, вони страждають від упередженого ставлення інших людей до них. Тому важливим завданням державної політики є виховання, роз'яснення та формування толерантного ставлення суспільства до людей з інвалідністю.

Важливе значення має формування культури сприйняття людей з особливими потребами як рівноправних членів суспільства в соціально значущих сферах (влада, управління, виробництво, наука, фінансова сфера). Однією з важливих умов залучення людей з інвалідністю є надання їм можливості керувати своїм способом життя та брати участь у всіх його сферах шляхом надання їм рівного доступу до інфраструктури, транспорту, інформації та зв'язку.

Розуміння та визнання того, що люди відрізняються за соціальним, економічним та соціально-культурним походженням; що лідери громад відповідають за створення єдності та злагоди в соціальному середовищі; розуміння питання динаміки відносин між меншістю та більшістю (включно з ризиками, пов'язаними з процесами інтеграції дітей з вадами здоров'я в традиційні навчальні заклади) має ставати розумінням розвитку соціально інклюзивної громади зокрема і суспільства в цілому [6, с. 56].

У багатьох розвинених країнах соціальна інтеграція людей з інвалідністю є звичайною практикою, спрямованою на вирішення багатьох соціальних проблем, включаючи нерівність доходів, охорону здоров'я, освіту, житлові труднощі тощо. На даний час соціальна інтеграція людей з інвалідністю є частиною рамкових інституцій побудови та існування Європейського Союзу. Його чіткі межі визначити важко: у кожній країні вони свої іх розуміння соціальної інтеграції. Однак широко визнається, що соціальна інтеграція стосується інтересів і прав усіх людей, у тому числі тих, хто працює в соціальних установах, і що соціально інклюзивне суспільство – це суспільство, в якому всі люди відчувають себе цінними, де відмінності та відмінності між окремими особами поважаються і де задовольняються основні потреби, що забезпечують гідне життя.

За останнє десятиліття соціальна політика багатьох європейських країн щодо інклюзії зазнала значних змін: від поняття «інклюзія» до активної сфери життя людей з інвалідністю, до концепції «повноцінного життя в суспільстві рівних можливостей».

Соціальна інклюзія виникла в результаті переходу суспільства до соціальної політики, заснованої на соціальній моделі інвалідності. По суті, це процес змін у політичній, економічній та соціальній сферах, спрямований на встановлення соціальної рівності. Йдеться про забезпечення умов, за яких усі діти та дорослі могли б брати участь у житті суспільства як його рівноправні члени, поважати та сприяти соціальному розвитку. Соціальне залучення відображає активний і орієнтований на людський розвиток підхід до суспільного блага, який включає не лише усунення бар'єрів і загроз, але щось більше: зміну концепції соціальної політики.

Автори публікації «Соціальна інклюзія у Сполучених Штатах» зазначають: «З точки зору підтримки соціальної інклюзії, ми підтримуємо ініціативи та стратегії, які призводять, наприклад, до більш рівних доходів, кращі можливості працевлаштування, підвищення кваліфікації, здоров'я та покращення житлових умов» [10].

Департамент охорони здоров'я провінції Вікторія (Австралія), наприклад, визначає такі цінності, що лежать в основі соціальної інтеграції:

Всі готові. Нікого з нас не потрібно «перевіряти» чи тестувати, щоб визначити, чи відповідаємо ми певним критеріям, і вирішити, чи можна нас «включити», чи слід «виключити».

Навчитися може кожен. Як розумні істоти, ми всі ростемо, змінюємося та робимо помилки, але всі ми здатні вчитися.

Кожному потрібна підтримка. Іноді деякі з нас потребують більшої підтримки, ніж інші.

Кожен може спілкуватися. Те, що хтось не використовує слів, не означає, що йому нема що сказати.

Кожен може зробити свій внесок. Ми повинні визнавати, підтримувати та цінувати внесок кожного, включаючи наш власний.

Разом нам краще. Ми не мріємо про світ, у якому всі такі, як ми – наші відмінності є нашим найважливішим ресурсом відновлення [9, с. 74].

Фонд Dark & Light (Нідерланди) захищає рівні права людей з обмеженими можливостями в країнах, що розвиваються. Його діяльність зосереджена на трьох основних напрямках: надання спеціальних послуг людям з вадами зору; боротьба за інклюзивне суспільство; підтримка громадських організацій у захисті прав інвалідів.

Соціальна інтеграція – це багатогранний підхід, який робить усе це можливим. Соціальна інтеграція дозволяє нам зосередитися на дослідженні та пошуку стратегічних рішень, які враховують, що достатньо знайти роботу недостатньо для забезпечення повноцінної участі в економічному та соціальному житті спільноти людей, які виходять із важких ситуацій, у яких вони опинилися».

Соціальна інтеграція охоплює широкий спектр стратегій і ресурсів, спрямованих на незахищені групи суспільства.

Основою маркетингової концепції соціальної інтеграції людей з інвалідністю є певні принципи (табл. 1).

Відповідно до принципів соціальної інклюзії державні стратегії мають розроблятися у сфері освіти, охорони здоров'я, економіки, зайнятості, міграції, будівництва, благоустрою тощо. Але в першу чергу вони мають бути застосовані до освіти – насамперед тому, що система освіти відображає стан суспільства і водночас важливий засіб його перебудови.

Метою освітньої інклюзії є усунення соціальної ізоляції (адресності), яка є наслідком негативного підходу до різноманітності. Відправною точкою освітньої інтеграції є віра в те, що освіта є фундаментальним правом людини та основою більш справедливого суспільства. Міжнародна конференція ООН з питань освіти, науки і культури «Інклюзивна освіта: шлях у майбутнє» зазначила: «Реалізація інклюзії в освітній сфері є не другорядною, а центральною для забезпечення якісної освіти та створення більш інклюзивних суспільств...»

Освіта широко розглядається як засіб капіталу людського розвитку, підвищення економічних показників, зміцнення індивідуальних можливостей і розширення меж вибору здійснення громадянських свобод. Освіта сприяє розвитку здатності окремої людини або групи осіб приймати власні рішення і, як ніколи раніше, створювати власну долю. Крім того, освіта є важливим засобом подолання маргіналізації дорослих і дітей, підвищення їхнього потенціалу більш повної участі в житті своїх громад» [5].

Таблиця 1 - Принципи маркетингової концепції соціальної інтеграції людей з інвалідністю

Концепція	Зміст концепції
Вдячність, визнання та повага до особистості та цієї соціальної групи	Йдеться про визнання відмінностей у розвитку людей замість ототожнення «інвалідності» з патологією чи дефектом; поширюючи переконання, що усі люди однакові в одному фундаментальному сенсі: незважаючи на наші відмінності, ми всі маємо цінність.
Розвиток людини	вимагає надання їй можливостей для навчання та самовдосконалення, творчого інтелектуального розвитку особистості, вибору дитини та дорослими життя, яке вони цінують і заслуговують на підтримку
Заангажованість та участь	наявність підтримки у прийнятті рішень, що стосуються кожного особисто, у питаннях сім'ї та життя в суспільстві. Це означає, що молодь сама приймає рішення і може контролювати послуги, що їм надаються; батьки беруть участь у прийнятті рішень щодо вибору школи та інших питань, що стосуються життя їхніх дітей; громадяни залучені до прийняття політичних рішень та участі у політичному житті суспільства
Територіальна близькість	спільне використання фізичного та соціального простору (наприклад, громадські місця – бібліотеки, театри, парки тощо)
Матеріальне благополуччя	наявність матеріальних ресурсів, і зокрема фінансової підтримки соціальних програм, завдяки яким люди з інвалідністю можуть повноцінно брати участь у житті суспільства нарівні з іншими

Реалізація інклюзії у сфері освіти передбачає розробку та реалізацію широкого спектру освітніх стратегій, які дозволяють більш гнучко реагувати на різноманітність потреб учнів. Основою концепції інклюзивної освіти є принципи, які застосовуються до всіх дітей і молодих людей, незалежно від культурного та соціального походження та різних рівнів освітніх можливостей, повинні мати однакові можливості для навчання в усіх типах навчальних закладів. Тому ідеологія інклюзивної освіти спрямована на те, щоб кожна дитина, усі ізольовані та вразливі групи (жінки та дівчата, національні меншини, корінні народи, діти з особливими потребами, діти з обмеженими

можливостями) мали можливість ефективно навчатися.

Однією з найкращих рис соціально активної школи є створення умов і можливостей навчання для всіх дітей і дорослих, незалежно від їх походження, релігійних переконань, етнічного та соціального статусу, стану здоров'я тощо.

Ключовими ідеями соціальної інклюзії є:

- Розуміння та визнання того, що люди відрізняються один від одного з точки зору соціального, економічного та культурного походження, особливостей індивідуального розвитку, і це є нормальним явищем.

- Лідери громад відповідають за створення єдності та гармонії в соціальному середовищі.

- Слід допомагати соціальним групам користуватися рівними правами в суспільстві. Ви повинні розуміти, що вони по-різному ставляться до людей з різних соціальних груп.

- Існують можливості для створення навчального середовища для учнів різного рівня індивідуального розвитку.

- Розуміння динаміки відносин між меншістю та більшістю, включно з загрозами, пов'язаними з процесом інтеграції.

Запровадження інклюзивної освіти не завжди зустрічає розуміння та підтримку. Тому для її розвитку необхідно залучати не лише фахівців у сфері освіти, а й формувати маркетингову складову створення можливостей реалізації своїх послуг (мова йде про людей з особливими потребами) в соціумі і на ринку праці. На початковому етапі необхідно мобілізувати соціальні зусилля для підтримки інтеграції та розпочати процес досягнення консенсусу. У цьому відношенні можливі наступні стратегії:

1. Необхідно надати легітимність та підтримку групам інформаційних кампаній шляхом виділення бюджетних ресурсів та необхідних повноважень органам виконавчої влади для виконання ряду завдань (зокрема, таких як проведення наукових досліджень, організація конференцій, семінарів, пошук резервів для впровадження та розвитку інклюзивної освіти тощо).

2. Слід залучатися до процесу прийняття рішень і заохочувати професійні організації, які мають різні погляди, але відіграють важливу роль, проводити власну рекламну та адвокаційну діяльність в процесі досягнення консенсусу.

3. Слід створити медичні та соціальні послуги та адміністративні групи, які відіграють роль у розвитку інклюзивної освіти. Різноманітність поглядів сприятиме діловим дебатам.

4. Слід залучати науковців та аспірантів, які можуть відігравати важливу роль у формуванні громадської думки щодо інклюзивної освіти, аналізі інформації та пропаганди, вирішенні проблеми вибору необхідної посади та відбору наукової інформації, зборі системних даних для обґрунтування та проведення реформи та пошуку рішень на місцях. рівень.

5. Викладачі, науковці та лідери громадських організацій є основними людьми, які формують громадську думку щодо інклюзивної освіти. Зусилля

громади можна мобілізувати через партнерство та мережу з іншими установами.

6. Діалог між спеціалізованими організаціями та звичайними школами може бути важливим для розвіювання міфу про винятковість спеціальної освіти, яка часто асоціюється з освітою людей з особливими потребами.

7. Органи управління освітою та місцеві постачальники послуг, ймовірно, будуть ключовими гравцями. У деяких випадках ініціативи з інклюзії в освіті починаються на цьому рівні. І завдання установчих органів та адміністрації – відповідати за підтримку цих ініціатив і сприяння їх поширенню.

8. Впровадження інклюзивних принципів і методів у процес підвищення кваліфікації не призведе до швидких змін, але створить ключову групу фахівців, орієнтованих на розвиток інклюзивної освіти. Вирішальну роль тут відіграє підготовка спеціалістів учителів.

9. Канали зв'язку можна знайти або створити та реалізувати. Основним каналом комунікації є засоби масової інформації. Ось чому може знадобитися стратегія управління медіа. Серед інших каналів – професійні журнали, відеоматеріали та спеціально організовані конференції та заходи, спрямовані на поширення інформації.

Висновки. Отже, можемо підкреслити, що формування соціально інклюзивного суспільства в Україні передбачає насамперед, формування освітнього простору, де висвічуються особливості побудови відносин з людьми з особливими потребами для створення безбар'єрного простору. Цей простір повинен усунути бар'єри фізичні, морально-психологічні, упередженого ставлення і попередніх необґрунтованих висновків соціально успішних людей, економічні, фахові, соціальні, педагогічні тощо.

Маркетингові стратегії створення соціально інтегрованого інклюзивного середовища повинні використовувати усі доступні наразі засоби, канали та практики для поширення інформації про суспільне виховання та ставлення до людей з особливими потребами.

Перспективи подальших досліджень мають стосуватися розробки програм адаптації та інтегрування осіб з особливими потребами в суспільство з економічним потенціалом і ефективністю.

Список літератури

1. Всесвітня декларація прав людини. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Керівні рекомендації для інклюзії: Забезпечення доступу до освіти для всіх. ЮНЕСКО, 2008.
3. Конвенція про права дитини. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
4. Конституція України. К., 1996. 63 с.
5. Інклюзивна освіта: шлях у майбутнє. Міжнародна конференція ООН з питань освіти, науки і культури. Женева, 2008.
6. Пашенко О. В., Гриценко І. А., Софій Н. З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного закладу: Навчально-методичний посібник. К.: Арт Економі, 2012. 184 с.

7. Сергєєва Л. М., Софій Н. З. Якісна професійно-технічна освіта – соціально вразливій молоді: Навчально-методичний посібник. К.: Арт Економі, 2012. 168 с.
8. Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник [Кол.: авторів: Колупаєва А. А., Найда Ю. М., Софій Н. З. та ін.]; [За заг. ред. Даниленко Л. І.]. К., 2007. 128 с.
9. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: навчально-методичний посібник [Найда Ю.М., Ткаченко Л.М.]; [Під заг. ред. Даниленко Л.І.]. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 68 с.
10. Social Inclusion for the United States, 2007.
6. Pashchenko O. V., Hrytsenok I. A., Sofiy N. Z. Inklyuzyivna osvita v umovakh profesiyno-tekhnichnoho zakladu [Inclusive education in the conditions of a vocational and technical institution]: Navchal'no-metodychnyy posibnyk. Kiev: Art Ekonomii, 2012. 184 p.
7. Serheyeva L. M., Sofiy N. Z. Yakisna profesiyno-tekhnichna osvita – sotsial'no vrazlyvyyi molodi [Quality vocational and technical education for socially vulnerable youth]: Navchal'no-metodychnyy posibnyk. Kiev: Art Ekonomii, 2012. 168 p.
8. Sofiy N. Z., Nayda YU. M. Kontseptual'ni aspekty inklyuzyvnoyi osvity. Inklyuzyvna shkola: osoblyvosti orhanizatsiyi ta upravlinnya [Conceptual aspects of inclusive education. Inclusive school: features of organization and management]: Navchal'no – metodychnyy posibnyk [Kol.: avtoriv: Kolupayeva A. A., Nayda YU. M., Sofiy N. Z. ta in.]; [Za zah. red. Danylenko L. I.]. Kiev, 2007. 128 p.
9. Standarty hromads'ko-aktyvnoyi shkoly: sotsial'na inklyuziya [Standards of a socially active school: social inclusion]: navchal'no-metodychnyy posibnyk [Nayda YU.M., Tkachenko L.M.]; [Pid zah. red. Danylenko L.I.]. Kiev: TOV «Vydavnychyy dim «Pleyady», 2014. 68 p.
10. Social Inclusion for the United States, 2007.

References (transliterated)

1. Vsesvitnya deklaratsiya prav lyudyny [The Universal Declaration of Human Rights]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Kerivni rekomendatsiyi dlya inklyuziyi: Zabezpechennya dostupu do osvity dlya vsikh [Guiding recommendations for inclusion: Ensuring access to education for all]. YUNESKO, 2008.
3. Konventsiya pro prava dytyny [Convention on the Rights of the Child]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
4. Konstytutsiya Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Kiev, 1996. 63 p.
5. Inklyuzyvna osvita: shlyakh u maybutnye. Mizhnarodna konferentsiya OON z pytan' osvity, nauky i kul'tury [Inclusive education: the way to the future. UN International Conference on Education, Science and Culture]. Zheneva, 2008.

Надійшла (received) 14.03.2024

Відомості про авторів / About the Authors

Косенко Олександра Петрівна (Kosenko Oleksandra) – доктор економічних наук, професор, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професор кафедри маркетингу; ORCID: 0000-0002-4028-7697; e-mail: Olexandra.Kosenko@khp.edu.ua